

Dermatologie

Constitutioneel eczeem en de zalfbehandeling

In deze brochure kunt u informatie lezen over de behandeling van eczeem met zalven. Het betreft de volgende behandelmethoden:

- de lokale behandeling van eczeem met basiszalf;
- de lokale behandeling van eczeem met hormoonzalf;
- de lokale behandeling met zalven die geen hormonen bevatten.

Constitutioneel eczeem kan (nog) niet worden genezen. De behandeling richt zich op symptoombestrijding en op het onder controle krijgen en houden van eczeem.

De behandeling van eczeem bestaat uit een aantal onderdelen:

1. het herkennen vermijden en/of minimaliseren van factoren die het eczeem kunnen verergeren;
2. de dagelijkse verzorging van de droge huid met een basiszalf;
3. de medische behandeling in de vorm van medicinale zalf met of zonder hormonen, lichttherapie of middelen die ingenomen moeten worden. Eczeem bij kinderen wordt lokaal behandeld met één of meer van de hiervoor genoemde zalven.

De lokale behandeling van eczeem met een aanvettend basispreparaat, de basiszalf

Het zalven met een aanvettend basispreparaat, de basiszalf, vormt de basisbehandeling van de droge huid bij eczeem. Een basiszalf, of indifferente zalf, is een neutrale zalf, die geen medicijn bevat en afhankelijk van de ingrediënten vet of minder vet is. Een zalf is een halfvast smeersel bestaande uit een mengsel van vetten met daarin waterdruppels. Een crème is een halfvast smeersel bestaande uit water met daarin vetdruppels. Tussen een zalf en een crème zijn er

allerlei gradaties mogelijk. Aanvettend zijn (gradering van vettigheid): vetcrème, zalf en vetzalf. In deze tekst worden alle vettigheden voor het gemak zalf genoemd.

Werking

Het gebruik van een basiszalf is de eerste stap in de behandeling van eczeem. De droge huid wordt behandeld met een basiszalf om verdere uitdroging van de huid tegen te gaan. Het aangebrachte laagje zalf zorgt ervoor dat de huid via verdamping minder water verliest en het water in de huid beter vasthoudt. Bovendien beschermt de zalflaag de huid tegen prikkels van buitenaf, zoals water en zeep. Het consequent zalven van de droge huid verbetert op de lange termijn de conditie van de huid, kan een ‘opvlamming’ van eczeem uitstellen en zorgt er voor dat de hoeveelheid hormonen bij de behandeling van de eczeem beperkt kan blijven. Bovendien kan basiszalf ook de jeuk die bij eczeem hoort enigszins verminderen.

Bijwerking

Overgevoeligheid voor één van de bestanddelen van een basiszalf, zoals een conserveermiddel of wolvet, komt niet vaak voor, zeker niet bij kinderen. Soms wordt de huid rood en kan jeuk optreden na het gebruik van een vette zalf. Dit wordt meestal niet veroorzaakt door een allergie, maar doordat het onder de vetlaag gaat broeien.

Basiszalven die vaak gebruikt worden

Tot de vette zalven horen paraffine/vaseline en oculentum simplex. De laatste zalf is ook bekend onder de naam oogzalf vanwege de toepassing in de oogheelkunde. Minder vette zalven zijn unguentum leniens (‘koelzalf’), vaseline cetomacrogolcrème en 20% vaseline cetomacrogolcrème.

Voor droge handen kan ook worden gebruikt een carbomeervaseline crème en 10% ureumcrème.

Keuze van de zalf

Een uitgangspunt bij de keuze voor een zalf is: hoe droger de huid is, hoe vetter de zalf mag zijn. In principe wordt bij een droge tot zeer droge huid een vette crème of zalf geadviseerd. Bij een matig droge of een niet zichtbaar droge huid volstaat een vette crème of een crème.

Omdat bijvetten van de huid deel uitmaakt van de dagelijkse huidverzorging bij eczeem is de keuze voor de juiste zalf van groot belang. Kies daarom een basiszalf die gemakkelijk smeert, goed door de huid opgenomen wordt, een neutrale geur heeft en geen irritatie geeft.

Het is handig enkele verschillende vettigheden uit te zoeken voor verschillende lichaamsdelen (denk aan handen of het gezicht) of voor verschillende momenten van de dag.

Gebruik van de zalf

Basiszalf wordt minimaal twee keer per dag aangebracht, vaker mag ook. Breng zoveel zalf aan als de huid opneemt. Dit betekent dat de zalf binnen 10-15 minuten moet zijn ingetrokken. Een te dikke laag zalf kan leiden tot broeien en jeuk. Het invetten van de huid gaat gemakkelijker op een huid die nog iets vochtig is na watercontact. Strijk op een behaarde huid in de richting van de haargroei om te voorkomen dat de haarzakjes ontstoken raken. Wanneer u ook hormoonzalf gebruikt kan deze aangebracht worden één uur voor of na de basiszalf.

Na het zalven

Het afdekken van de huid na het zalven zorgt ervoor dat de zalf goed ter plaatse in de huid trekt en niet in kleding of beddengoed verdwijnt. Bovendien is huidbedekking een effectieve bescherming tegen krabben. Handschoenen, buisverbanden en zalfpakken van katoen en zijde kunt u op recept krijgen en worden vergoed door de zorgverzekeraar. Sinds medio 2011 vraagt de zorgverzekeraar een machtiging voor de verbandmiddelen.

De lokale behandeling van eczeem met hormoonzalf

Hormoonzalf is de eerste keus in de behandeling van eczeem. Hormoonzalf bestaat uit een basiszalf waaraan het kunstmatig verkregen bijnierschors hormoon cortisol als medicatie is toegevoegd. Een hormoonzalf werkt in principe alleen daar waar hij wordt gebruikt.

Werking

Eczeem een (steriele) ontsteking van de huid die gepaard gaat met jeuk. Hormoonzalf werkt ontstekingsremmend en vermindert de jeuk.

Bijwerking

Hormoonzalven zijn ontwikkeld in de vijftiger jaren van de vorige eeuw. Werking en bijwerking van hormoonzalf, op korte en lange termijn, zijn bekend. Hormoonzalven zijn uitgebreid onderzocht op effectiviteit en veiligheid. Toch hebben veel mensen angst om hormoonzalf te gebruiken vanwege de bijwerkingen. Dat heeft als gevolg dat de zalfbehandeling niet altijd optimaal wordt uitgevoerd en daardoor soms zelfs onnodig lang kan duren. Voor u als gebruiker is het belangrijk om te weten dat hormoonzalf, mits volgens voorschrift gebruikt, niet of nauwelijks bijwerkingen heeft. Het is veilig en effectief om hormoonzalf kortdurend dagelijks te gebruiken, soms in de startfase (crisisfase) twee keer per dag, en daarna de zalf rustig te minderen op geleide van de klachten. Bovendien houdt de behandelaar bij het voorschrijven van de hormoonzalf rekening met de ernst van het eczeem, de plaats van het eczeem en leeftijd van de patiënt.

Indeling hormoonzalven

Hormoonzalf bestaat in verschillende sterktes, van klasse 1 als lichtste tot klasse 4 als zwaarste medicijn.

Klasse 1 (zwak): hydrocortisonacetaat 1%. Deze zalf wordt in het algemeen gebruikt bij kleine kinderen en verder voor kwetsbare huid, zoals het gezicht en de oogleden.

Klasse 2 (matig sterk): een standaard hormoonzalf voor eczeem op het lichaam. Voorbeelden: clobetason (Emovate ®), hydrocortisonbutyraat (Locoïd ®), triamcinolonacetonide 0,1%.

Klasse 3 (sterk): wordt als crisisbehandeling ingezet bij ernstig eczeem. Daarna kan de behandeling eventueel met een klasse 2 worden afgebouwd. Voorbeelden van een klasse 3 hormoonzalf zijn fluticason (Cutivate ®), mometason (Elocon ®), bethametason.

Klasse 4 (zeer sterk): voorbeeld Dermovate ® (clobetasol), wordt gebruikt als crisisbehandeling. Deze hormoonzalf wordt in principe niet aan kinderen voorgeschreven.

Indicatie

Hormoonzalven kunnen bij alle bij alle vormen van eczeem worden gebruikt, ongeacht de ernst van het eczeem (van licht eczeem tot ernstig eczeem) en de fase van het eczeem (droog of nattend eczeem).

Gebruik hormoonzalven

Alle hormoonzalven worden in het algemeen op dezelfde manier gebruikt. Hieronder zijn de uitgangspunten voor het gebruik op een rijtje gezet:

- Gebruik bij droog eczeem een hormoonzalf in plaats van een hormooncrème.
- Stem het gebruik van hormoonzalf af op de fase van het eczeem. Smeer in de actieve fase van het eczeem, de 'crisisfase', dagelijks 1 à 2 keer.
- Wordt het eczeem rustiger, stop dan niet van het ene op het andere moment, maar begin met minderen. Plotseling stoppen kan het eczeem doen opvlammen.

- Evalueer per fase het effect van de hormoonzalf voordat u wilt minderen. Verminder de zalffrequentie niet als het eczeem niet verbeterd is, maar herhaal de zalffrequentie van de laatste week bijvoorbeeld nog een keer.
- Idealiter hanteert u tijdens de afbouwfase een schema van een aantal aaneengesloten dagen waarop u de hormoonzalf gebruikt afgewisseld met een aantal aaneengesloten dagen waarop u geen hormoonzalf gebruikt. Dit wordt ook wel intermitterend gebruik genoemd.
- Om het eczeem goed onder controle te houden kan het nodig zijn om enkele weken 2 à 3 keer per week hormoonzalf te blijven gebruiken op de resterende eczeemplekjes.
- Smeer daarnaast dagelijks minstens twee keer de basiszalf. Deze wordt minstens een uur voor of na de hormoonzalf aangebracht.
- Hormoonzalven kunnen worden verminderd in frequentie en in sterkte. Dit dient echter nooit tegelijkertijd te gebeuren.

Dosering

Zalven zijn niet te doseren. Daardoor is het lastig te weten of u te veel of te weinig hormoonzalf gebruikt. Door angst voor bijwerkingen bestaat de neiging te dun te smeren met het gevolg dat de zalf onvoldoende werkt. Het is ook niet zinvol de zalf te dik aan te brengen. Het is goed als de zalf als een glimmend vetlaagje zichtbaar is na het aanbrengen.

Finger Tip Unit

In Engeland is in de jaren '90 een doseermaat voor hormoonzalf ontwikkeld, de zogenaamde Finger Tip Unit (FTU). De FTU is een streepje hormoonzalf ter grootte van het laatste kootje van de wijsvinger van een volwassene. Een FTU komt overeen met een halve gram en wordt gerelateerd aan leeftijd en lichaamsdeel.

Het is een handig middel als een heel lichaamsdeel aangedaan is met eczeem.

Ter verduidelijking twee voorbeelden. Voor eczeem in het gezicht en hals is bij een zuigeling 1 FTU voldoende, terwijl een volwassene dan 2,5 FTU nodig heeft. Een volwassene gebruikt 7 FTU op een buik; een kind tussen de 3 en 5 jaar 3 FTU.

Na het zalven met hormoonzalf

Net als na het aanbrengen van de basiszalf, zorgt het afdekken van de huid ervoor dat de hormoonzalf goed ter plaatse in de huid trekt en niet in kleding of beddengoed verdwijnt.

Behandeling van eczeem met medicinale zalven die geen hormoon bevatten

Hierboven is benadrukt dat hormoonzalf de eerste keus is in de behandeling van eczeem. Maar behalve hormoonzalf zijn er enkele andere zalven die bij eczeem gebruikt kunnen worden.

De keuze voor deze zalven wordt vooral bepaald door het soort, de ernst en de duur van het eczeem.

Teerzalven

Eén van de zalven die van oudsher voor eczeem wordt gebruikt is teerzalf. Hoewel het zeer effectief kan zijn bij de behandeling van eczeem, wordt teerzalf steeds minder voorgeschreven. Deze afname is deels te wijten aan cosmetische nadelen van teerzalf (het vlekt en heeft een aparte geur) en deels aan de angst voor bijwerkingen, zoals een verhoogd risico op kanker. In recent onderzoek wordt echter aangetoond dat teer veilig op de huid kan worden aangebracht en dat het geen verhoogd risico op kanker geeft.

Werking

Teerzalf is ontstekingsremmend en jeukstillend en heel geschikt bij een droog, chronisch eczeem. Teerzalf heeft de eigenschap de huid die door langdurig krabben verdikt is weer zacht en soepel te maken.

Bijwerking

Teer heeft ook een aantal nadelen. De eerste dagen van gebruik kunnen gepaard gaan met een geïrriteerde, soms rode huid. Deze irritatie verdwijnt na ongeveer een week. De geur van teer is typisch en indringend. Deze geur is de volgende ochtend verdwenen als teer 's avonds wordt aangebracht. Afhankelijk van het soort teer en de sterkte die wordt gebruikt, kan teer een verkleuring van de huid geven die slijt als teer niet meer gebruikt wordt. De vlekken die het geeft in kleding en beddengoed gaan er in de was niet uit. Omdat de huid gevoeliger wordt voor zonlicht, wordt teer bij voorkeur 's avonds aangebracht en is een goede zonnebescherming onontbeerlijk.

Indeling teerzalven

Teerzalven zijn er in verschillende soorten:

- Solutio carbonis detergens = LCD
- Ichthyol = ichtammol = sulfobutimosum ammonium
- Pix liquida
- Pix lithantracis

De teerzalven kunnen in een beperkt aantal concentraties en zalfbases worden voorgeschreven.

Indicatie

Teerzalf wordt vooral voorgeschreven bij een droog, niet erg actief, chronisch eczeem. Bij nattend eczeem, een teken van actief eczeem, is het verstandig teer tijdelijk te stoppen en de behandeling voort te zetten met hormoonzalf totdat het eczeem rustiger is.

Gebruik

In het algemeen wordt teerzalf 1 keer daags aangebracht voor de nacht. In verband met de vlekken die teerzalf kan geven is het verstandig om de huid na het aanbrengen van de zalf te bedekken met oude kleding, zalfpak of buisverband.

In principe is het gebruik van teerzalf alleen voldoende. Indien dit niet het geval is, kan 's morgens een hormoonzalf gebruikt worden. Op deze manier gebruikt is de behandeling met teerzalf hormoonsparend.

Calcineurine remmers

De jongste zalven voor de behandeling van eczeem zijn calcineurine remmers genaamd tacrolimus (Protopic®) en pimecrolimus (Elidel®). Tacrolimus is er alleen in een zalfbasis en pimecrolimus alleen in een crèmebasis. Beide producten zijn in de jaren '90 van de vorige eeuw op de markt gekomen. Aanvankelijk voor patiënten vanaf 16 jaar en ouder, maar inmiddels zijn beide producten geregistreerd voor patiënten vanaf twee jaar.

Beide producten worden voorgeschreven wanneer de behandeling met hormoonzalf onvoldoende effect heeft of langdurig gebruikt moet worden. Het eerste recept van tacrolimus en pimecrolimus wordt geschreven door de dermatoloog.

Werking

Beide zalven zijn zogenaamde topicale immunomodulatoren. Dit wil zeggen dat ze van invloed zijn op de cellen van het afweersysteem in de huid en daardoor ontstekingsremmend en jeukstillend werken.

Tacrolimus ((Protopic®)

Tacrolimus is een zalf en bestaat in twee sterktes. De lichtste variant, tacrolimus 0,03%, is wat effectiviteit betreft vergelijkbaar met een klasse 1 hormoonzalf (hydrocortisonacetaat) en is bedoeld voor kinderen van 2 tot 16 jaar. Het kan ook voorgeschreven worden voor eczeem in het gezicht van volwassenen.

Tacrolimus 0,1% is wat effectiviteit betreft vergelijkbaar met een klasse 2 hormoonzalf, zoals triamcinolonacetonide 0,1% en wordt voorgeschreven aan volwassenen.

Indicatie

Tacrolimus kan gebruikt worden bij matig tot ernstig eczeem. Soms kan het nodig zijn om ernstig eczeem eerst rustiger te krijgen met een hormoonzalf en daarna te starten met de tacrolimus.

Gebruik

Tacrolimus wordt aanvankelijk twee keer daags aangebracht op de eczeemplekken, tot er een goede verbetering is. Naar verwachting knapt het eczeem binnen drie weken op. Daarna kan worden overgegaan op een keer daags of worden overgestapt op twee keer daags tacrolimus 0.03%, tot de klachten over zijn. Met het gebruik van tacrolimus twee keer per week gedurende langere tijd kan eczeem onder controle gehouden worden. Bij kinderen wordt gestart met twee keer daags tacrolimus 0.03%, gedurende maximaal drie weken. Daarna kan worden overgegaan op een keer daags. Met het gebruik van tacrolimus twee keer per week gedurende langere tijd kan eczeem onder controle gehouden worden.

Bij een opvlamming van eczeem dat niet reageert op tacrolimus, vervangt u tacrolimus tijdelijk door een hormoonzalf. Een basiszalf wordt bij de behandeling met tacrolimus op dezelfde manier gebruikt als bij een behandeling met hormoonzalf.

Bijwerkingen

Een voordeel van tacrolimus is dat het product hormoonvrij is en dus niet de bijwerkingen heeft die bekend zijn van hormoonzalf. Toch heeft ook tacrolimus bijwerkingen.

In de eerste week kan er na het aanbrengen van de zalf een branderig, warm gevoel optreden, dat enkele minuten kan aanhouden. Het drinken van alcohol tijdens het gebruik van

tacrolimus kan leiden tot 'flushing', warm en rood worden. Andere bijwerkingen zijn een verhoogde kans op huidinfecties.

Pimecrolimus (Elidel®)

Pimecrolimus is – anders dan tacrolimus - een crème die in één sterkte voorkomt: pimecrolimus 1%. Het is wat effectiviteit betreft vergelijkbaar met een klasse 1 hormoonzalf (hydrocortisonacetaat) en kan worden voorgeschreven aan volwassenen met eczeem in het gezicht, specifiek rond de ogen, en aan kinderen.

Indicatie

Pimecrolimus kan worden voorgeschreven voor licht tot matig eczeem. Soms kan het nodig zijn om ernstig eczeem eerst rustiger te krijgen met een hormoonzalf en daarna te starten met de pimecrolimus.

Gebruik

Pimecrolimus wordt twee keer daags aangebracht op de eczeem-plekken tot de klachten over zijn. Geadviseerd wordt om pimecrolimus nog even te blijven gebruiken als het eczeem verdwenen is. Met het gebruik van pimecrolimus enkele malen per week gedurende langere tijd kan eczeem onder controle gehouden worden.

Bij een opvlamming van eczeem dat onvoldoende reageert op pimecrolimus, vervangt u pimecrolimus tijdelijk door een hormoonzalf.

Het is raadzaam te stoppen met pimecrolimus als de behandeling na het gebruik van twee keer daags pimecrolimus gedurende zes weken niet effectief blijkt. Neem in dat geval contact op met uw arts.

Een basiszalf wordt bij de behandeling met pimecrolimus op een andere manier ingezet en verdient dan ook enige uitleg. Zoals hierboven werd vermeld is pimecrolimus alleen verkrijgbaar in de vorm van een crème. Een crème is een substantie die bestaat

uit water en vet. Pimecrolimuscrème kan daardoor een licht uitdrogend effect hebben op het al droge eczeem.

Zodra pimecrolimuscrème ter plaatse goed is ingetrokken kan de basiszalf er overheen worden aangebracht. Hiermee kunt u voorkomen dat de huid nog droger wordt. Daarnaast kunt u uw basiszalf enkele malen per dag aanbrengen, zoals u gewend bent.

Bijwerkingen

Een voordeel van pimecrolimus is dat het product hormoonvrij is en dus niet de bijwerkingen heeft die bekend zijn van hormoonzalf. Toch heeft ook pimecrolimus bijwerkingen.

In de eerste week kan er na het aanbrengen van de zalf een branderig, warm gevoel optreden, dat enkele minuten kan aanhouden. Het drinken van alcohol tijdens het gebruik van pimecrolimus kan leiden tot 'flushing', warm en rood worden. Andere bijwerkingen zijn een verhoogde kans op huidinfecties.

